Czynniki ryzyka i symptomy krzywdzenia dzieci

Czynniki ryzyka to wybrane informacje nt. warunków/sytuacji/sposobu funkcjonowania rodziny sprzyjające krzywdzeniu dziecka/dzieci w tej rodzinie. Czynniki ryzyka zwiększają prawdopodobieństwo, iż dziecko doświadczy intencjonalnego lub nieintencjonalnego krzywdzenia, nieodpowiednich dla niego oddziaływań, które mogą spowodować zaburzenia w przebiegu jego rozwoju. Nie we wszystkich rodzinach, w których występują czynniki ryzyka, dochodzić będzie do krzywdzenia dzieci. Przyjmuje się, że występowanie kilku czynników ryzyka powoduje konieczność objęcia rodziny dodatkową diagnozą, monitoringiem oraz szczególnego jej wspierania. Analizuje się i ocenia czynniki leżące po stronie samego dziecka, rodziców i rodziny jako całości.

1. **Czynniki związane z osobą dziecka:**

a) dziecko niepełnosprawne fizycznie lub umysłowo,
b) dziecko przewlekle chore somatycznie,
c) specyficzne cechy dziecka (nadpobudliwość, trudności z jedzeniem, trudności ze snem, moczenie, zanieczyszczanie się),
d) dziecko przedwcześnie urodzone i/lub z niską masą urodzeniową,
e) dzieci z ciąży mnogiej,
f) dziecko odseparowane od matki tuż po urodzeniu, dziecko urodzone po upływie mniej niż 18 miesięcy od ostatniego porodu,
g) dziecko urodzone po śmierci poprzedniego dziecka.

2. **Czynniki wynikające z cech rodzica:**

a) uzależnienia,
b) upośledzenie,
c) problemy emocjonalne, choroba psychiczna,
d) doświadczenie krzywdzenia w rodzinie generacyjnej,
e) brak satysfakcji w obecnym związku,
f) niewystarczające umiejętności rodzicielskie,
g) wcześniejsze nieudane związki,
h) wyłączenie się fizyczne lub/i psychiczne jednego z rodziców,
i) bardzo młody wiek,
j) brak akceptacji ciąży,
k) rozczarowanie związane z płcią dziecka.

3. **Czynniki wynikające ze struktury i funkcjonowania rodziny:**

a) sytuacje kryzysów w rodzinie (naturalne i losowe),
b) głębokie konflikty małżeńskie lub rodzinne,
c) klimat agresji,
d) zaburzenia więzi uczuciowej i seksualnej,
e) choroba psychiczna lub zaburzenia emocjonalne w rodzinie,
f) przewlekłe choroby somatyczne lub inwalidztwo w rodzinie,
g) zakłócenia w komunikacji wewnątrzrodzinnej,
h) zakłócenia w zakresie ról pełnionych przez poszczególnych członków rodziny,
i) posiadanie dzieci z różnych związków,
j) posiadanie dzieci przysposobionych,
k) znaczna różnica wieku pomiędzy rodzicami/ opiekunami dziecka,
l) niekorzystna sytuacja ekonomiczno-bytowa,
m) wielodzietność,
n) związki nieformalne,
o) związki mieszane etnicznie i kulturowo,
p) samotne rodzicielstwo.

Symptomy krzywdzenia dzieci

Dzieci krzywdzone bardzo rzadko ujawniają doświadczenia przemocy, mówiąc o tym dosłownie, np. moja mama, mój tata – mnie biją, źle mnie traktują, są dla mnie niedobrzy itd. O tym, że coś złego dzieje się w ich życiu mogą nas informować pewne sygnały, widoczne w funkcjonowaniu takiego dziecka, czy to w przedszkolu/szkole, czy w grupie rówieśniczej. Przemoc, której doświadcza dziecko w bardzo niekorzystny, czy wręcz tragiczny sposób może wpłynąć na jego dalsze życie. Potencjał z jakim dziecko przychodzi na świat może zostać zniszczony, a zaburzenia i zakłócenia w zdrowiu i rozwoju fizycznym oraz psychicznym mogą być nieodwracalne.

Ze względu na sposoby i formy jej przejawiania, przemoc wobec dzieci podzielono na cztery rodzaje:

1. Przemoc fizyczna
2. Przemoc psychiczna
3. Zaniedbywanie dziecka
4. Wykorzystywanie seksualne

Przemoc fizyczna

Przemoc fizyczna to celowe uszkodzenie ciała, zadawanie bólu lub groźba uszkodzenia ciała. Skutkiem przemocy fizycznej mogą być **złamania, siniaki, rany cięte, poparzenia, obrażenia wewnętrzne.** Niestety, wciąż wielu rodziców dziwi się, słysząc że przemoc fizyczna to także **szturchanie, popychanie dziecka, szarpanie, ściskanie za szyję, kark czy zatykanie ust**.

Rozpoznawanie przemocy fizycznej - na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- ma widoczne obrażenia ciała (poparzenia, ugryzienia, siniaki, złamania kości), których pochodzenie trudno jest wyjaśnić;
- boi się rodzica lub opiekuna;
- wzdryga się, kiedy podchodzi do niego osoba dorosła;
- podawane przez nie wyjaśnienia dotyczące ran i siniaków wydają się nieprawdopodobne.

Rodzic lub opiekun:

- podaje sprzeczne lub nieprzekonujące wyjaśnienia obrażeń dziecka, bądź w ogóle odmawia wyjaśnień;
- mówi o dziecku w negatywny sposób, na przykład używając określeń takich jak „idiota", „głupi", „gówniarz";
- poddaje dziecko surowej fizycznej dyscyplinie;
- nadużywa alkoholu lub narkotyków.

Zaniepokoić może także zachowanie – dziecko jest: niespokojne, zalęknione, wycofane oraz to, jak często dziecko jest hospitalizowane, z jakiego powodu oraz zbyt duża odległość czasowa od momentu urazu do przyjazdu do szpitala.

Przemoc psychiczna, emocjonalna

Jest to powtarzające się **poniżanie, upokarzanie i ośmieszanie** dziecka, brak odpowiedniego wsparcia, uwagi i miłości. To również wymagania i oczekiwania wobec dziecka, którym niej jest ono w stanie sprostać.

Formy przemocy psychicznej:

poniżanie dziecka, ośmieszanie – porównywanie go do rzeczy, zjawisk, które budzą obrzydzenie i nie są powszechnie lubiane, nazywanie go w sposób obraźliwy, podawanie go jako negatywnego przykładu w rodzinie, klasie, mówienie przy innych o jego słabościach, chorobach, problemach;

świadome lub nie odrzucanie emocjonalne dziecka, niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka – niekochanie, nieokazywanie dziecku czułości, bliskości, zainteresowania,

skupianie się na jego „mankamentach". Dzieciom tym bardzo trudno w dorosłym życiu poczuć miłość do swojego partnera, dziecka albo ją okazać;

agresja słowna – stałe podnoszenie na dziecko głosu, krzyczenie na nie, mówienie w bardzo dużym napięciu, używanie słów powszechnie uważanych za obraźliwe;

zastraszanie dziecka, straszenie, stosowanie pogróżek, szantażu – „Jeśli tego nie zrobisz, to… spotka cię straszna kara, przestanę cię kochać" itp. To także straszenie dziecka przez rodzica, że coś się może stać jemu albo rodzicowi, straszenie wyrzuceniem z domu, oddaniem do domu dziecka, mówienie, że się go już nie kocha. Głębokość i rozległość ran w psychice dziecka spowodowana takim postępowaniem dorosłych jest nie do przewidzenia;

manipulowanie dzieckiem (najczęściej w sytuacji rozstania rodziców) – przedstawianie drugiego rodzica jako „złego", tworzenie fałszywych wspomnień u dziecka i przypominanie negatywnych doświadczeń z drugim rodzicem;

wywoływanie poczucia winy – czynienie dziecka odpowiedzialnym za stan emocjonalny i zdrowotny rodzica: „to przez ciebie się tak źle czuję, umrę, jak tak się będziesz zachowywać, gdybyś był grzeczny nigdy bym cię nie uderzył". Powoduje to branie na siebie winy przez dziecko, także w sytuacjach niezwiązanych z domowymi sprawami;

nadopiekuńczość – rodzic wyręcza dziecko we wszystkim, boi się o to, że dziecku może stać się krzywda, co powoduje nadmierną kontrolę - zarówno kontaktów z rówieśnikami, jak i niewspółmierne do wieku ograniczanie swobodnej zabawy (nie biegaj, nie skacz, stój grzecznie). Wpaja w dziecko poczucie zagrażającego świata, a wszelkie niepowodzenia dziecka przerzuca na inne osoby czy sytuacje. Nadopiekuńczość **kształci w dziecku postawę egocentryczną i egoistyczną** oraz źle wpływa na jego funkcjonowanie wśród rówieśników. Prowadzi do niezaradności i kompleksów.

Rozpoznawanie przemocy psychicznej - na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku (w sposób zbyt dorosły bądź zbyt infantylny);
- wykazuje zaburzenia jedzenia (niedojada, nadmiernie się objada, wymiotuje);
- jest opóźnione w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym;
- moczy się bądź zanieczyszcza kałem;
- samookalecza się;
- ma problemy ze snem, nocne koszmary, boi się chodzić spać;
- ma objawy hipochondrii, histerii, obsesji lub fobii.

Rodzic lub opiekun:

- ciągle obwinia, poniża i strofuje dziecko;

- nie interesuje się problemami dziecka;
- otwarcie odrzuca dziecko;
- faworyzuje jedno z rodzeństwa;
- w oczekiwaniach i wymaganiach wobec dziecka nie bierze pod uwagę jego możliwości;
- nadużywa alkoholu lub narkotyków.

Przemoc psychiczna jest najtrudniejsza do zdiagnozowania. Zawsze **powinna zaniepokoić nagła zmiana w zachowaniu dziecka**, np. dziecko, które do tej pory było pogodne, zaczyna być wycofane, smutne, apatyczne.

Zaniedbywanie dziecka

Jest to niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych i emocjonalnych dziecka przez rodzica lub opiekuna; niezapewnianie mu odpowiedniego jedzenia, ubrań, schronienia, opieki medycznej, bezpieczeństwa.

Formy zaniedbywania:

zaniedbywanie fizyczne – niezaspokajanie potrzeb fizycznych dziecka w sposób wystarczający, biorąc pod uwagę wiek dziecka, jego potrzeby rozwojowe i indywidualne. Chodzi tu o podstawowe potrzeby życiowe: właściwe wyżywienie, pielęgnacja, higiena, wypoczynek. U małych dzieci w wyniku niewłaściwej opieki czy higieny, może dojść do chorób skóry, zapaleń, odmrożeń, zmian pasożytniczych. Starsze dzieci mogą być wytykane, izolowane od rówieśników, przezywane (bo są np. brudne, brzydko pachną, itp.);

zaniedbywanie żywieniowe – głodzenie, niedostarczanie dziecku odpowiedniej ilości jedzenia. Może prowadzić do nieprawidłowości w rozwoju fizycznym i psychicznym. Objawia się niską masą ciała, bólami głowy i brzucha, omdleniami;

zaniedbywanie zdrowotne – niewystarczająca dbałość o zdrowie dziecka lub jej całkowity brak, np. niezgłaszanie się z dzieckiem do szczepień, nieleczenie stanów chorobowych, mimo zaleceń pediatry lub innego specjalisty, marginalizowanie lub bagatelizowanie negatywnych konsekwencji takiego postępowania dla dziecka;

zaniedbywanie edukacji dziecka –dziecko nie posiada lub brakuje mu przyborów np. zeszytów, podręczników, nie ma warunków do nauki. Skrajnym zaniedbywaniem edukacji jest nieposyłanie dziecka do szkoły;

brak wystarczającej opieki i troski o dziecko – nieinteresowanie się dzieckiem, tym, co robi, czego potrzebuje, jakie ma problemy. W skrajnej formie opuszczenie dziecka lub porzucenie;

zaniedbywanie emocjonalne – niezaspokajanie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka: miłości, bliskości, czułości, kontaktu fizycznego. Rodzic nie spędza czasu

z dzieckiem bezpośrednio, wchodząc z nim w relacje, nie bawi się z nim lub jest tego za mało, biorąc pod uwagę potrzeby dziecka.

Zaniedbywanie dziecka - na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- często jest nieobecne w szkole lub przedszkolu;
- kradnie jedzenie bądź pieniądze kolegom, żebrze;
- nie otrzymuje potrzebnej mu opieki medycznej, szczepień, okularów;
- jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie;
- często jest ubrane nieodpowiednio do pogody;
- mówi, że w domu nie ma osoby, która mogłaby się nim zająć.

Rodzic lub opiekun:

- nie interesuje się losem dziecka;
- jest apatyczny lub pogrążony w depresji;
- często nie dociera na umówione spotkania;
- nadużywa alkoholu lub narkotyków.

Zaniedbywanie dzieci nie dotyczy tylko – jako sprawców – rodziców. Każdy dorosły, pod którego opieką jest dziecko, czy to jest lekarz, nauczyciel, pracownik socjalny, psycholog czy pedagog ma obowiązek dbać w sposób wystarczający dla dziecka o jego szeroko rozumiane potrzeby i zaspokajać je adekwatnie do pełnionej roli zawodowej.

Wykorzystywanie seksualne

Wykorzystywanie seksualne dziecka (definicja Światowej Organizacji Zdrowia WHO) to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie potrafi ono w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody, i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób, i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystywaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby.
W polskim prawie jako ofiarę wykorzystywania seksualnego określa się dziecko poniżej **15 roku życia**.

Do przemocy seksualnej zaliczamy: **gwałt, pedofilię i kazirodztwo.**

Wykorzystywanie seksualne - na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- przejawia dziwne bądź niezwykłe dla swojego wieku zachowania seksualne (np. jest

nadmiernie rozbudzone, dużo mówi o seksie);
- jest wycofane, depresyjne, infantylnie się zachowuje, ma trudności w relacjach z rówieśnikami;
- odmawia przebierania się w towarzystwie innych (np. przed zajęciami sportowymi);
- nadużywa alkoholu lub narkotyków;
- pogorszyło się w nauce;
- ma trudności z chodzeniem lub siadaniem;
- doświadcza bólu intymnych części ciała;
- jest w ciąży lub jest chore wenerycznie;
- ucieka z domu;
- chwali się nagłym przypływem gotówki lub prezentów.

Rodzic lub opiekun:

- przekracza dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem (np. podczas zabawy);
- nadużywa alkoholu lub narkotyków;
- nie utrzymuje relacji z osobami spoza rodziny;
- przejawia nadopiekuńczość w stosunku do dziecka, ogranicza jego kontakty z rówieśnikami.

Występowanie pojedynczego objawu na ogół nie jest dowodem na to, że dziecko doświadczyło krzywdzenia. Jeśli jednak symptom powtarza się, bądź kilka objawów występuje jednocześnie, prawdopodobieństwo, że mamy do czynienia z przemocą wobec dzieci zdecydowanie wzrasta. Podejrzenie, że dziecko doświadcza przemocy jest szczególnie uzasadnione, gdy z objawami u dziecka współwystępują określone zachowania rodziców lub opiekunów.